

გიორგი სოსიაშვილი

პროფესორი,
გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი

სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის ქრისტეფორე ციციშვილის ცხოვრების უცნობი ფურცლები

1921 წელს ბოლშევიკური ხელისუფლების მოსვლის შემდეგ ქართული საზოგადოება უაღრესად მძიმე ვითარებაში აღმოჩნდა. ქვეყანას რეპრესიები დაატყდა. ქართული ეკლესია, ათეისტური მმართველობის წნეხის შედეგად გაუსაძლის პირობებში მოექცა. მშრომელთა ინტერესებს ამოფარებულმა ბოლშევიკებმა იერიში მიიტანეს არა მარტო მართლმადიდებელ ეკლესიაზე, არამედ სხვადასხვა რელიგიურ უმცირესობებზეც.¹ საქართველოს რევოლუციურმა კომიტეტმა 1921 წლის 15 აპრილს მიიღო №22 დეკრეტი, რომლის მე-14, მე-15 მუხლებში აღნიშნული იყო: „არც ერთ საეკლესიო და სარწმუნოებრივ საზოგადოებას არ აქვს უფლება, იქონიოს საკუთრება. მათ არ აქვთ იურიდიული პიროვნების უფლება, საქართველოს რესპუბლიკაში არსებული საეკლესიო და სარწმუნოებრივ საზოგადოებათა მთელი ქონება გამოცხადებუ-

¹ გ. სოსიაშვილი. კათოლიკური ეკლესია შიდა ქართლში ბოლშევიკური რეპრესიების პერიოდში (უცნობი დოკუმენტების მიხედვით). აკად. მარიაშ ლორთქიფანიძის დაბადებიდან 90-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. კონფერენციის მასალები. თბ. 2014, გვ. 224; G. Sosiashvili. The religious conditions of the Jewish people in the Georgia region in the first quarter of the 20th century (during the period of repression). Occasional Papers on Religion in Eastern Europe (OPREE). Vol. 34. Iss. 3/2. Available at: <http://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol34/iss3/2/>; G. Sosiashvili. Educational Aspect of the “Red Terror” Against Religious Confession Exiting in Georgia, International Conference on Education and Learning Technologies. Barcelona. 2013, EDULEARN Abstracts – ISBN 978-84-616-3823-9; G. Sosiashvili. The Orthodox Church and Religious Minorities in Shida Kartli Region in Georgia in the First Quarter of the Twentieth Century Occasional Papers on Religion in Eastern Europe (OPREE): 2017, Vol. 37: Iss. 5, Article 4. Available at: <http://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol37/iss5/4/>; G. Sosiashvili. Armenian Church in Gori in the Early Soviet Years. “Banber Yerevani hamalsarani. Armenian Studies”. 2017, № 3 (24), p. 64-73

ლია სახალხო კუთვნილება². როგორც ამ დოკუმენტიდან ჩანს, ბოლშევიკებმა ეკლესია ყოველგვარი უფლების გარეშე დატოვეს, ხოლო რელიგიურ საზოგადოებებს კი იურიდიული სტატუსის მოპოვების პერსპექტივა მოუსპეს. ბოლშევიკებმა მართლმადიდებლური ეკლესიების მარცვა დაიწყეს. ეკლესიის წინააღმდეგ დაწყებულმა კამპანიამ ისტერიული სახე მიიღო. ბოლშევიკებმა ე.წ. „უღმერთოთა კავშირის“ ჩამოყალიბებით დაუნდობელი ბრძოლა გამოუცხადეს მართლმადიდებლურ სარწმუნოებას და სასულიერო პირებს. სამაზრო ხელმძღვანელობა და მის დაქვემდებარებაში მყოფი რეგკომები ეწეოდნენ ეკლესიის დისკრედიტაციას, იტაცებდნენ საეკლესიო ქონებას. ბოლშევიკური ხელისუფლების რეპრესიები დაატყდა არა მარტო დაბალი იერარქიის სასულიერო პირებს არამედ მართლმადიდებელი ეკლესიის მწყემსმთავრებსაც. თუ როგორი განწყობა არსებობდა ეკლესიის მიმართ იმჟამინდელი ხელისუფლების მხრიდან, ამის შესახებ ძალზე ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის კათოლიკოს-პატრიარქის ამბროსის სიტყვები, რომელიც მან 1921 წლის 14 სექტემბერს მცხეთაში სვეტიცხოვლის ტაძარში აღსაყდრების დროს წარმოსთქვა: „მამამთავრობის ტვირთის სიმძიმე? მაგრამ ვინ ჩვენგანმა არ უნდა იცოდეს სიმძიმე და სიძნელე მოვალეობის ასრულებისა. მეტადრე ამ აუტანელ დროს, როდესაც სათავეში მყოფნი სიძულვილითა და მტრულად უყურებენ ეკლესიას, როდესაც ურწმუნოება გარეგნულად მაინც გამეფებულა და სირცხვილათ მიაჩნიათ თავის სარწმუნოების გამოაშკარავება.“³ აღსაყდრებისას პატრიარქის მიერ გამოთქმული საწუხარი შემთხვევითი არ იყო. ბოლშევიკებმა ეკლესიების დახურვასთან ერთად სასულიერო პირების დევნა დაიწყეს. ქვეყანაში არსებული ბოლშევიკური ტერორის შესახებ 1922 წელს კათოლიკოს-პატრიარქმა ამბროსი ხელაიამ გენუის კონფერენციას მიმართა, სადაც მონაწილეობას იღებდა 29 სახელმწიფო და ინგლისის 5 ღომინიონი. კონფერენციაზე გაგზავნილ მიმართვაში პატრიარქი ცივილიზებულ სამყაროს იმ საშინელ ვითარებას აცნობდა, რაც საქართველოში დაატრიალეს ბოლშევიკებმა. წერილში საუბარი იყო ქართული საზოგადოების და მართლმადიდებლური ეკლესიის უმძიმეს მდგომარეობაზე.⁴ კათალიკოს-პატრიარქმა არც გენუის კონფერენციის შემდეგ შეწყვიტა ბოლშევიკური ეკლესიის მხილება. აღსანიშნავია ის

² ს. ვარდოსანიძე. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმინდესი და უნეტარესი ამბროსი (1921-1927). თბ. 2009, გვ. 71.

³ ს. ვარდოსანიძე. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმინდესი და უნეტარესი ამბროსი (1921-1927), გვ. 75.

⁴ ქართული დიპლომატიის ისტორია (ქრესტომათია). თბ. 2004, გვ. 547-550.

**გიორგი სოსიაშვილი. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის
ქრისტეფორე ციციშვილის ცხოვრების უცნობი ფურცლები**

ფაქტი, რომ ხელისუფლებამ სულ მცირე ხანში უწმინდესი დააპატიმრა. პატრიარქთან ერთად მძიმე რეპრესიები დაატყდათ ქართული სამღვდელოების სხვა წარმომადგენლებს. კათალიკოს-პატრიარქს 1923 წელის 29 ივლისს შეხვდა ინგლისის მუშათა კომიტეტის „ხელები შორს საბჭოთა რუსეთისაგან“ გენერალური მდივანი კოუტსი. უცხოელი სტუმარი საბჭოთა რუსეთში სამოგზაუროდ იყო ჩამოსული. იგი დასავლეთში საბჭოთა რუსეთის პროპაგანდას ეწეოდა. კათალიკოს-პატრიარქი კოუტსთან საუბარში ღიად ამბობდა: „მაგრამ მე ჩემი მდგომარეობა იმდენად საყურადღებოდ არ მიმაჩნია, როგორც მორწმუნე ერისა, ეკლესიისა და საზოგადოდ სამღვდელოებისა, როგორც ის გარემოება, რომ ჩემი გულისთვის ეს შვიდი თვეა ციხეში იტანჯებიან უდანაშაულოდ საკათ[ალიკოზო] საბჭოს წევრნი და სხვა მოსამსახურენი და ცენტრალური მართვა-გამგეობის აპარატი დაშლილია. ეს მტანჯავს და მოსვენებას არ მძლევეს.“⁵ ეკლესიის წინააღმდეგ დაწყებულმა კამპანიამ ისტერიული სახე მიიღო. ბოლშევიკებმა ე. წ. „ულმერთოთა კავშირის“ ჩამოყალიბებით დაუნდობელი ბრძოლა გამოუცხადეს მართლმადიდებლურ სარწმუნოებას და სასულიერო პირებს, რაც საზოგადოებაში დიდ აღშფოთებას იწვევდა. სასულიერო პირების რეპრესიებმა იმდენად მძაფრი სახე მიიღო, რომ ეკლესიის მსახურნი თავადვე ამბობდნენ უარს სასულიერო მოღვაწეობაზე. თავისი ხელით იხდიდნენ ანაფორას. მოღური გახდა მღვდლების გაკრეჭვა, ამას სასულიერო პირები ხშირად თავისი ნებით აკეთებდნენ, რომ ამით ხელისუფლების რისხვა თავიდან აეცილებინათ.⁶ ბოლშევიკები სოფლის ეკლესიებში მოღვაწე მღვდლებს მიწის ნაკვეთების გადაცემაზე უარს ეუბნებოდნენ, რაც მათი სარჩო-საბადებლის გარეშე დარჩენას ნიშნავდა, ამიტომ ისინი თავისი ნებით სტოვებდნენ ეკლესიას და ამის თაობაზე განცხადებით მიმართავდნენ ადგილობრივი მაზრების აღმასრულებელ კომიტეტებს. გორის არქივში დაცული მასალების მიხედვით ნათელი ხდება, რომ გორის სამაზრო აღმასკომმა 1923 წელს გააფთრებული ბრძოლა აწარმოა ეკლესიების დახურვის და სასულიერო პირთა დისკრედიტაციის თვალსაზრით. ერთ-ერთ ცირკულარში ვკითხულობთ:

⁵ ნ. შიოლაშვილი. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქ ამბროსის უცნობი ხელნაწერი – საუბარი ინგლისის მუშათა ორგანიზაციის წევრ კოუტსთან. კრებ. „ბოეტური სულის მეცნიერი“ (გიორგი ნადირაძე – 80). თბ. 2012, გვ. 289-290.

⁶ საბჭოთა ხელისუფლების ანტირელიგიური პოლიტიკა შიდა ქართლში (XX საუკუნის 20-ანი წლები). დოკუმენტები გამოსცა, შესავალი და შენიშვნები დაურთო პროფ. გიორგი სოსიაშვილმა. თბ. 2013, გვ. 462-464.

„ცირკულიარულად

საიდუმლოდ ფრ. სასწრაფო

ყველა თემის აღმასკომის თავმჯდომარეებს

სამაზრო აღმასკომი გავალებთ ფრიად საჩქაროთ მოაწოდოთ ცნობები ქვემო აღნიშნულ კითხვების მიხედვით.

1. რამდენი ეკლესიაა მაზრაში (სინაგოგები, მეჩეთები), მათში
 - ა) სოფლად
 - ბ) ქალაქებში
 - გ) რამდენში ხდება წირვა-ლოცვა
 - დ) რამდენში არა
2. რამდენი ეკლესიაა დაკეტილი მცხოვრებლების მიერ, მათში
 - ა) სოფლად
 - ბ) ქალაქებში
 - გ) რამდენში ხდებოდა წირვა-ლოცვა
 - დ) რომელშიაც არ ხდებოდა
3. რამდენი ეკლესია დარჩა დაუხურავი
 - ა) სოფლად
 - ბ) ქალაქებში
4. რამდენი მონასტერია
5. რამდენია დაკეტილი მათში
 - ა) მამაკაცების
 - ბ) ქალების
6. რამდენმა ეკლესიის მსახურმა (მღვდელმა, დიაკვნებმა) დაანებეს ეკლესიას თავი
7. რამდენმა გაიკრიჭა თავის სურვილით.
8. რამდენი იქმნა გაკრეჭილი ძალით.
9. რამდენი მღვდელია მაზრაში, რომელნიც აშკარად გამოდიან პროპაგანდით სარწმუნოების წინააღმდეგ.
10. რამდენი ეკლესიაა ფაქტიურად გადაკეთებული კლუბებათ, ბიბლიოთეკებათ ან სხვა კულტურულ დაწესებულებად.
11. რამდენი იყო შემთხვევა სარწმუნოებრივი გამოსვლებისა მორწმუნეთა მიერ.
12. ხდება თუ არა წირვა-ლოცვა კერძო სახლებში ეკლესიების დაკეტვის შემდეგ.

13. ხდება თუ არა უპარტიოთა შორის გასვენება, ნათლობა, ქორწინება
ძღველთა დაუსწრებლად.

22 მაისი 1923 წ. №3139

შინა მმართველობის განყ.

გამგე (ცხოვრებაშვილი)

მღვიანი (მალიევი)⁷

ბოლშევიკებმა სასტიკი ტერორი განახორციელეს სრულიად კათალიკოს-პატრიარქის ამბროსი ხელაიას წინააღმდეგ. ხელისუფლებამ საეკლესიო წრეებში განხეთქილება შეიტანა და არაერთი უმაღლესი საეკლესიო იერარქი გადმოიბირა. 1922 წლის 13 ივნისს, საპატრიარქო სასახლეში მიმდინარეობდა საკათალიკოსო საბჭოს სხდომა, სადაც მივიდნენ „ჩეკას“ წარმომადგენლები და გამოაცხადეს, რომ კათალიკოსი დაკითხვაზე მიჰყავდათ ჩეკას თავმჯდომარესთან. პატრიარქმა ეკლესიის დროებითი მმართველობა მანგლელ-ურბნელ ეპისკოპოსს ქრისტეფორე ციციშვილს ჩააბარა. 1922 წლის 17 ნოემბერს ხელისუფლებამ საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიას საპატრიარქო სასახლე ჩამოართვა. პატრიარქი ამბროსი შინაპატიმრობაში დარჩა.⁸ 1923 წლის 13 ივნისს, საქართველოს სსრ საგანგებო კომისიის (ჩეკას) გადაწყვეტილებით დაპატიმრებულ იქნა სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი ამბროსი და საკათალიკოსო საბჭოს მთელი შემადგენლობა. ეკლესიის დროებითი მმართველობა ქრისტეფორე ციციშვილის ხელში გადავიდა.⁹ როგორც აღინიშნა, ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ საეკლესიო იერარქებს შორის განხეთქილება შეიტანა. მაღალი სასულიერო პირების ერთი ნაწილი შეურიგებელი იყო საოკუპაციო ხელისუფლების მხრიდან, მათ წარმომადგენლებს ბოლშევიკები სასტიკად დევნიდნენ. ხოლო სასულიერო პირთა ერთი ჯგუფი ხელისუფლებასთან თანამშრომლობას და დიალოგს ამჯობინებდა. სწორედ ამ ჯგუფს ხელმძღვანელობდა მომავალი პატრიარქი ქრისტეფორე, რომელიც თვლიდა, რომ ეკლესიის გადასარჩენად ხელისუფლებასთან დათმობაზე წასვლა აუცილებელი იყო.¹⁰ ქრისტეფორე ციციშ-

⁷ გორის არქივი. ფონდი №3. აღწერა №1. საქმე №37, გვ. 4.

⁸ ს. ვარდოსანიძე. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი უწმინდესი და უნეტარესი ქრისტეფორე III (1927-1932 წ.წ). თბ. 2009, გვ. 47.

⁹ ს. ვარდოსანიძე. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი უწმინდესი და უნეტარესი ქრისტეფორე III (1927-1932 წ.წ), გვ. 48.

¹⁰ ს. ვარდოსანიძე. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი უწმინდესი და უნეტარესი ქრისტეფორე III (1927-1932 წ.წ), გვ. 48.

ვილს ხელისუფლებასთან დიალოგის თვალსაზრისით მხარს უჭერდნენ ისეთი მაღალი იერარქები, როგორებიც იყვნენ: დავით კაჭახიძე, ნესტორ ყუბანეიშვილი, სვიმეონ ჭვლიძე. აღნიშნულმა ჯგუფმა ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის მიმართ ბოლშევიკების მიერ განხორციელებული ტერორის მიზეზად ის მემურანდუმი მიიჩნია, რომელიც პატრიარქმა ამბროსიმ გენუის კონფერენციას გაუგზავნა.¹¹ სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი ამბროსი (ხელაია) ბოლშევიკური ხელისუფლების მიერ განხორციელებულ ტერორს შეეწირა. წამებული მღვდელმთავარი 1927 წლის 29 მარტს გარდაიცვალა. საპატრიარქო ტახტი ქრისტეფორე III დაიკავა, რომლის აღსაყდრება 1927 წლის 14 ოქტომბერს სვეტიცხოვლობას მოხდა. ხელისუფლებისათვის ქრისტეფორეს კანდიდატურა მისაღები იყო, ამის შესახებ კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტისადმი გაგზავნილ წერილში საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცკ-ს პასუხისმგებელი ინსტრუქტორი ვლადიმერ დეკანოზოვი აღნიშნავდა. მისი ინფორმაციით, საეკლესიო კრებაზე, სადაც ახალი პატრიარქი უნდა აერჩიათ დაპირისპირება მოხდა პატრიარქ ამბროსის და ქრისტეფორეს მომხრეებს შორის. უპირატესობა საბოლოოდ ქრისტეფორეს ჯგუფმა მოიპოვა. ამბროსის მომხრეებმა საეკლესიო კრება პროტესტის ნიშნად დატოვეს. როგორც დეკანოზოვი აღნიშნავს, ახალი პატრიარქი ქრისტეფორე ბოლშევიკების მიმართ სიმპატიებს გამოხატავდა და მწვავედ უპირისპირდებოდა მენშევიკური მთავრობის წევრებს.¹² მიუხედავად არსებული ხელისუფლებისადმი ლოიალური დამოკიდებულისა, სულ მალე ახალი პატრიარქიც ბოლშევიკური წნეხის ქვეშ აღმოჩნდა. ხელისუფლებამ ეკლესიის წინააღმდეგ ბრძოლის ახალი ეტაპი წამოიწყო. 1928 წლის მდგომარეობით მოქმედ ეკლესიათა რაოდენობა 1450-დან 350-მდე შემცირდა. ღვთისმსახურთა რიცხვი კი 1600-დან 300-მდე. 1928 წელს საქართველოში შეიქმნა „მებრძოლ უღმერთოთა კავშირი“, ხოლო 1930 წელს კი ანტირელიგიური უნივერსიტეტი.¹³ დეკანოზი ნიკიტა თალაკვაძე, ეკლესიის მიმართ განხორციელებული ტერორის შესახებ აღნიშნავდა: „საქართველოს ეკლესია სულს დაფარავს... თუ ასე გაგრძელდა კათალიკოს-პატრიარქი ქრისტეფორე უსამწყსო და უსამღვდელო კა-

¹¹ ს. ვარდოსანიძე. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი უწმინდესი და უნეტარესი ქრისტეფორე III (1927-1932 წ.წ.), გვ. 50.

¹² ს. ვარდოსანიძე. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი უწმინდესი და უნეტარესი ქრისტეფორე III (1927-1932 წ.წ.). გვ. 117.

¹³ ს. ვარდოსანიძე. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი უწმინდესი და უნეტარესი ქრისტეფორე III (1927-1932 წ.წ.), გვ. 118.

თოლიკოსი დარჩება.“¹⁴ კათალიკოს-პატრიარქი ქრისტეფორე III 1928 წლის 1 ოქტომბერს იძულებული გახდა საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტისადმი საპროტესტო წერილით მიემართა და ხელისუფლების მიერ ეკლესიის მიმართ განხორციელებული ძალადობა დაეგმო.¹⁵ კათალიკოს-პატრიარქი ერთი ეპარქიიდან მღვდელმთავრის სხვა ეპარქიაში გადაყვანას ადგილობრივ ხელისუფლებას უთანხმებდა. ამას ასახავს გორის არქივში დაცული წერილი, რომელსაც ხელს აწერს ქრისტეფორე III. წერილში ვკითხულობთ: გორის რაიადმასკომს, ურბნის-მაწყვერის ეპარქიის მმართველი ეპისკოპოსი სიმეონი განთავისუფლებულია ურბნისის ეპარქიიდან ქუთაის-გენათის ეპარქიაში გადაყვანის გამო, ხოლო ურბნის-მაწყვერის ეპარქიის მართვა დროებით მინდობილი აქვს ეპისკოპოზ ეფრემს. აღნიშნულს ვაცნობებ გორის რაიადმასკომს. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი ქრისტეფორე (ციციქიშვილი) 1930 წ.¹⁶ ქრისტეფორეს ასეთი ნაბიჯები საბჭოთა ხელისუფლებისადმი მის მიერ შემუშავებული გარკვეული ტაქტიკა იყო, რაც ბოლშევიკებს ნამდვილად არ გამოეპარებოდათ. ამან ვერ შეაჩერა პატრიარქის ოჯახის მიმართ განხორციელებული ძალადობა. საქართველოს ეკლესიის საჭეთმპყრობელს ხელისუფლებამ სურამში არსებული საცხოვრებელი სახლი ჩამოართვა. კათალიკოსმა 1930 წლის იანვარში საქართველოს ცენტრალურ აღმასრულებელ კომიტეტის სახლის და საკარმიდამო ნაკვეთის დაბრუნების თხოვნით მიმართა, რაზეც მან დადებითი პასუხი მიიღო, თუმცა ადგილობრივმა ხელისუფლებამ, კერძოდ, სურამის აღმასკომმა მას ქონება არ დაუბრუნა. ამის გამო პატრიარქმა 1930 წლის 2 თებერვალს გორის ოლქის აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარეს ასეთი შინაარსის წერილი გაგზავნა: „მე და ჩემს შვილებს გვაქვს სურამში სახლი, რომელიც ადგილობრივმა აღმასკომმა დაგვიბეჭდა და წინადადება მოგვცა მიგვეტოვებინა. სახლის ჩამორთმევის შესახებ ჩვენ ვთხოვეთ ც.ა.კ.ს-ს, რომელმაც შეიწყნარა ჩვენი თხოვნა და დაადგინა დაგვიბრუნდეს სახლ-კარი. მიუხედავად ამისა სურამის აღმასკომმა სახლი ჯერ არ ჩავგაბარა. გთხოვთ განკარგულებას მიეცეს წინადადება, ვისაც ჯერ არს, რათა შეს-

¹⁴ ს. ვარდოსანიძე. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი უწმინდესი და უნეტარესი ქრისტეფორე III (1927-1932 წ.წ.), გვ. 118.

¹⁵ ს. ვარდოსანიძე. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი უწმინდესი და უნეტარესი ქრისტეფორე III (1927-1932 წ.წ.), გვ. 119.

¹⁶ გ. სოსიაშვილი. მართლმადიდებელი ეკლესია და რელიგიური უმცირესობანი შიდა ქართლში XX საუკუნის I მეთოხედში. თბ. 2014, გვ. 17-18.

რულებული იქნეს ც.ა.კ-ის დადგენილება. 2/II 30 წ. ციციქიშვილი.¹⁷ როგორც ჩანს, ამ თხოვნამ შედეგი ვერ გამოიღო და კათალიკოს-პატრიარქმა ქრისტეფორემ ქონების დაბრუნების თხოვნით სსრ-ის და ამიერკავკასიის ს.ფ.ს. რესპუბლიკის ცაკის თავმჯდომარეს მიხა ცხაკაიას კვლავ მიმართა. წერილში ვკითხულობთ: „მე და ჩემს ძმას კირილე ციციქიშვილს ამა წლის იანვარში ჩამოგვართვეს სახლები გორის ოლქის სოფ. ჯაფინაურში (სურამის ნაწილია), რადგანაც ჩვენ ვართ კულტის მსახურნი და ამ მიზეზით გვაკუთვნებენ კულაკთა კატეგორიას. ჩემის სახლიდან გამოასახლეს ჩემი ქალიშვილი ელენე და თან აგვიკრძალებს სურამში ცხოვრება. მე ვთხოვე სსსრ-ის ცაკს დაებრუნებინათ ჩემთვის სახლ-კარი და ცაკმაც ინება ამა წლის 16 იანვრის დადგენილებით დაეკმაყოფილებია ჩემი თხოვნა, რის შესახებაც მიეწერა გორის აღმასკომს, მაგრამ ეს დადგენილება დღესაც არ არის სისრულეში მოყვანილი ადგილობრივ, თუმცა ჩემმა ქალმა, ელენე ციციქიშვილმა სთხოვა ამის შესახებ სურამის აღმასკომს. გამოასახლეს აგრეთვე თავის სახლიდან. ჩემი ძმაც კირილე ციციქიშვილი, რომელიც იყო ადგილობრივ მღვდლად. იგი თავის შვილებით ეკუთვნის ლატაკთა კატეგორიას და თუ მღვდლობდა დღემდე, მღვდლობდა მორწმუნეთა სურვილით და ამასთან დაიმედებული საბჭოთა კანონებზე, რომლებიც მას ნებას აძლევდა მღვდლობაზე. სხვა დანაშაული ამას არ მიუძღვის წინაშე საბჭოთა ხელისუფლებისა და ან სხვა მიზეზი ამის გორის ოლქიდან გადასახლებისა არ მოიპოვება. გთხოვთ მოახდინოთ განკარგულება მოიყვანონ სისრულეში ცაკის დადგენილება ამა წილს 16 იანვრიდან ჩემი სახლის ჩემდა დაბრუნების შესახებ. მასთანავე გთხოვთ საბჭოთა ხელისუფლებისათვის ეს ყოველად უვნებელი და ლატაკი კაცი, ჩემი ძმა კირილე ციციქიშვილი დააბრუნოთ თავის ცოლშვილით თავისსავე სახლში და დაუბრუნოთ ჩამორთმეული მცირე ფასის მისი ქონებაც.

კათალიკოს-პატრიარქი ქრისტეფორე ციციქიშვილი."

აღნიშნულ წერილს ფანქრით, გაკრული ხელით აქვს მინაწერი: „როგორც გამოირკვა კათალიკოს ციციქიშვილს არ დაბრუნებია ქონება. რადგან ჩასაბარებლად იგი სურამის საბჭოში არ გამოცხადებულა. რაიადმასკომის მიერ სას. საბჭოს აქვს განკარგულება ქონების დასაბრუნების შესახებ. რაც შეეხება კათალიკოსის ძმას კირილეს იგი გასახლებულია, მაგრამ თავის ნებით ჩასახლებულა სახლში. ჩამო(…)“ ამ ადგილზე მინაწერი წყდება და წი-

¹⁷ საქართველოს ეროვნული არქივის ტერიტორიული ორგანო. გორის რაიონული არქივი. ფონდი №3. ანაწერი №1. საქმე 758, გვ. 459.

ნადავების შინაარსის გარკვევა შეუძლებელია. კათალიკოსის აღნიშნული წერილი 1930 წლის 14 მარტით თარიღდება. მას აქვს ასეთი სახის მინაწერი რეზოლუციის სახით „საიდ. (სავარაუდოდ უნდა ეწეროს საიდუმლოდ), გორის ოლქის აღმასკომს მოეთხოვოს ახსნა-განმარტებები ამ საკითხის გარშემო. რეზოლუციას გაკრული ხელმოწერა აქვს, ჩვენი აზრით ის წერილის აღრესატს მიხა ცხაკაიას უნდა ეკუთვნოდეს.¹⁸ როგორც ჩანს, ცაკის გადაწყვეტილება ადგილობრივმა ხელისუფლებამ სისრულეში კვლავ არ მოიყვანა. კათალიკოსისათვის ქონების გაცემა ჭიანურდებოდა. ამას ადასტურებს 1930 წლის 14 აპრილით დათარიღებული ქრისტეფორე ციციშვილის კიდევ ერთი წერილი. „სრულიად საქართველოს სსრ-ის ცაკის თავმჯდომარეს

კათალიკოს-პატრიარქის ქრისტეფორესაგან

განცხადება

ამა წლის იანვარში მე მივართვი სრულიად საქართველოს სსრ-ის ცაკს განცხადება, რომლითაც ვითხოვდი მოეხდინა განკარგულება დაებრუნებინათ ჩემთვის სახლი თავის ეზოთი და ბალ-ვენახით (ბალ-ვენახი ზომით 0.13 დესეტინა), რომელიც მდებარეობს სურამის ნაწილში, სოფელ ჯაფინაურში. ეს სახლკარი სურამის აღმასკომმა ჩამომართვა, ჩემი ქალიშვილი, რომელიც იმ ჟამად იქ ცხოვრობდა და ავადაც იყო, გამოასახლა და დატუსაღების მუქარით აუკრძალა სურამის რაიონში ცხოვრება. მე ამ ზომით ვიქმენ ვითომ განკულაკებული, მაგრამ რა კულაკურის მეურნების წარმოება შეიძლება 0.13 დესეტინა ბალ-ვენახში, ეს ყველასათვის ცხადია. საქართველოს სსრ-ის ცაკმა ამა წლის 16 იანვარს იხება ჩემი თხოვნის დაკმაყოფილება და შესაფერი განკარგულებაც გაუგზავნა გორის აღმასკომს, მაგრამ გადაწყვეტილება ადგილობრივ არ მოიყვანეს სისრულეში. როდესაც მივაკითხე სურამის აღმასკომს შვილების პირით საქმის სისრულეში მოყვანა, ხან დატუსაღებით დაემუქრნენ და ხან კიდევაც დაატუსაღეს. ჩემი ბალ-ვენახის გარეშემო მეზობელ მეურნეობათა კოლექტივიზაცია არ მომხდარა და თუ მოხდება, ჩემი ბალ-ვენახიც შეიტანონ შიგ და შეიყვანონ ჩემი შვილები, რომელთაც არჩევნების ხმა აქვთ და რომელნიც მონაწილენი არიან სახლკარისა და ბალვენახისა, თუმცა ჩემგან სრულიად ცალკე და დამოუკიდებლად ცხოვრობენ. გთხოვთ მოახდინოთ სასწრაფოდ განკარგულება, რათა სახლ-კარი ჩამბარდეს მე და ამის შესახებ მიბოძოთ ხელში სათანადო საბუთი ადგილობრივ ხელისუფლებათადადმი

¹⁸ საქართველოს ეროვნული არქივის ტერიტორიული ორგანო. გორის რაიონული არქივი. ფონდი №3. ანაწერი №1. საქმე 758, გვ. 525.

წარსადგენად. უკვე ძალაშია გაზაფხული და და ჩემს ბალ-ვენახს ვერც მე ვაკეთებ, ვერც სხვა. საქმე ცაკის მიერ უკვე გადაწყვეტილია და უნდა მხოლოდ სისრულეში მოყვანა. მოქალაქე კათოლიკოს-პატრიარქი ქრისტიანობა, 1930 წლის 14 აპრილი.“ კათალიკოსის წერილს ახლავს მინაწერი: „ასეთივე შინაარსის განცხადება მირთმეული მაქვს ცაკის თავმჯდომარისადმი ა/წ. 6 მარტს, ხოლო ცაკის სამდივნოსადმი 14 მარტს. შეპირება იყო დადგენილების ასრულებისა, მაგრამ ადგილობრივ მაინც უარია. კათ.-პატ. ქრისტიანობა.“¹⁹ კათალიკოს-პატრიარქის განცხადების საფუძველზე საქართველოს ცენტრალურმა აღმასრულებელმა კომიტეტმა გორის ოლქის აღმასკომს წერილი გაუგზავნა. დოკუმენტს, რომელსაც გრიფი „საიდუმლო“ ახლავს, 1930 წლის აპრილით თარიღდება (რიცხვი არ აწერია). ცენტრალური ხელისუფლებიდან გორში გაგზავნილ წერილს ხელს აწერს. სრულიად საქართველოს ცაკის პრეზიდიუმის სამდივნოს გამგე ულენტი და საიდუმლო ნაწილის გამგე გოგიჩაიშვილი. წერილს დანართის სახით ახლავს კათალიკოს-პატრიარქის ზემოთ ნახსენები წერილი, რომლის ადრესატი იყო მ. ცხაკაია. გორის ოლქის აღმასკომისადმი გადაგზავნილ წერილში ვკითხულობთ: „ს.ს. ცაკ-ის პრეზიდიუმის სამდივნო გიგზავნის, რა ამასთანავე კათალიკოზ ქრისტიანობას განცხადებას მისთვის სახლის და მიწის ჩაუბარებლობის გამო ს.ს. ცაკ-ის თავმჯდომარეს დავალებით გთხოვთ საჩქაროთ წარმოადგინოთ ახსნა განმარტება მიზეზი ს.ს. ცაკ-ის დადგენილების და მომართვების შეუსრულებლობისა. დანართი: ერთ. ფურც. ს.ს. ცაკ-ის პრეზ. სამდივნოს გამგე ულენტი, საიდუმლო ნაწ. გამგე გოგიჩაიშვილი.“²⁰ გორის რაილმასკომის კომიტეტის მდივანმა ლ. პარკაძემ ვინმე ს. ნასარიძეს დაავალა აღნიშნული საკითხის მოკვლევა. ამას მოწმობს ერთ-ერთი დოკუმენტი, სადაც აღნიშნულია: „ამხ. ს. ნასარიძეს პირადად მიდით ადგილზე და შეამოწმეთ არის თუ არა ცაკის დადგენილება სისრულეში მოყვანილი კათალიკოზ ციციქიშვილის ჩამორთმეული ქონების დაბრუნების შესახებ.“²¹

ს. ნასარიძემ ადგილზე შეისწავლა კათალიკოს-პატრიარქის ჩამორთმეული ქონების საკითხი და გორის ოლქის აღმასკომს ასეთი შინაარსის სამსა-

¹⁹ საქართველოს ეროვნული არქივის ტერიტორიული ორგანო. გორის რაიონული არქივი. ფონდი №3. ანაწერი №1. საქმე 758, გვ. 622-623.

²⁰ საქართველოს ეროვნული არქივის ტერიტორიული ორგანო. გორის რაიონული არქივი. ფონდი №3. ანაწერი №1. საქმე 758, გვ. 621.

²¹ საქართველოს ეროვნული არქივის ტერიტორიული ორგანო. გორის რაიონული არქივი. ფონდი №3. ანაწერი №1. საქმე 758, გვ. 524.

**გიორგი სოსიაშვილი. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის
ქრისტეფორე ციციშვილის ცხოვრების უცნობი ფურცლები**

ხურებრივი ბარათი გაუგზავნა: „თანანმად თქვენი განკარგულებისა ადგილობრივ შევამოწმე ცაკის მოწერილობის შესრულება კათალიკოს ციციშვილი ქონების დაბრუნების შესახებ. რაიალმასკომის განკარგულება სურამის სას. საბჭოს მიმართ ა. წ. აპრილის 2 და № 38/II სურამის სას. საბჭოს არ შეუსრულებია, რადგან საბჭოში განკარგულების მიღების შემდეგ არავინ გამოცხადებულა ქონების ჩასაბარებლად და ასეთი დაუყოვნებლივ ჩაბარდება ციციშვილს ან მისი რწმუნებულის გამოცხადებისთანავე. რაც შეეხება განცხადებაში აღნიშნულ კათალიკოზის ძმას კირილე ციციშვილის ქონების დაბრუნებას, გარემოება ასეთია: კირილე ციციშვილი გასახლებული იყო სოფლიდან მხოლოდ ამ ამჟამად ნება დაურთველად დაბრუნდა და ჩასახლდა თავის სახლში. სას. საბჭოს არცა აქვს განზრახვა მისი შევიწროებისა, მხოლოდ ქონება მას არ ჩამოურთმევია არაფერი და არცა ქონია არაფერი. ს. ნასარიძე, 17/IV/ 1930.²²

ს. ნასარიძის სამსახურებრივ ბარათზე დაყრდნობით გორის ოლქის ალმასკომმა საქართველოს ცენტრალურ ალმასრულებელ კომიტეტს 1930 წლის 26 აპრილს წერილი გაუგზავნა. დოკუმენტში, რომელსაც გრიფი „საიდუმლო“ აქვს, ვკითხულობთ: „თქვენ მოწერილობაზე კათალიკოს ქრისტეფორეს განცხადების ირგვლივ მისთვის ქონების დაბრუნების შესახებ ოლქალმასკომი მოგახსენებთ, რომ თქვენი დადგენილების შესასრულებლად თავის დროზე გაცემულ იყო განკარგულება სტალინისის რაიალმასკომის მიმართ, რომელმაც თავის მხრით გასცა განკარგულება სურამის სას. საბჭოს მიმართ ა. წ. 2 აპრილის თარიღით და 38/ს. №-ით. როგორც ადგილობრივ შემოწმებული რაიალმასკომის განკარგულება სურამის სას. საბჭოს არ შეუსრულებია, რადგან განკარგულების მიღების შემდეგ კათალიკოს ქრისტეფორეს ქონების ჩასაბარებლად არავინ გამოცხადებულა და ასეთი დაუყოვნებლივ გამოცხადებისთანავე ჩაბარდება კათალიკოსს ან მის რწმუნებულს. რაც შეეხება განცხადებაში აღნიშნულ კათალიკოზის ძმას კირილე ციციშვილის ქონების დაბრუნებას, გარემოება ასეთია კირილე ციციშვილი გასახლებული იყო მაგრამ ნება დაურთველად დაბრუნდა სოფელში და ჩასახლდა თავის სახლში. სას. საბჭოს არც აქვს განზრახვა მისი შევიწროებისა მხოლოდ ქონება მას არ ჩამოურთმევია არაფერი და არც ქონია არაფერი.“ (წერილის ბოლო ნაწილი ს. ნასარიძის სამსახურებრივი ბარათიდან არის გადაწერილი)

²² საქართველოს ეროვნული არქივის ტერიტორიული ორგანო. გორის რაიონული არქივი. ფონდი №3. ანაწერი №1. საქმე 758, გვ. 523.

წერილს ხელს აწერენ გორის ოლქის აღმასკომის თავმჯდომარე ს. ცხორებაშვილი და ოლქის აღმასკომის მდივანი ლ. პარკაძე.²³

დაიბრუნა თუ არა საბოლოოდ ჩამორთმეული ქონება კათოლიკოს-პატრიარქმა ქრისტეფორემ, უცნობია. საბჭოთა ხელისუფლებასთან ურთიერთობის დალაგების ბევრი მცდელობის მიუხედავად საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საჭეთმპყრობელმა ბოლშევიკური რეჟიმის სუსხი ვერ აიცილა. ქრისტეფორე ციციქიშვილს დიდხანს აღარ უცოცხლია, პატრიარქი 1932 წლის 10 იანვარს გარდაიცვალა.

²³ საქართველოს ეროვნული არქივის ტერიტორიული ორგანო. გორის რაიონული არქივი. ფონდი №3. ანაწერი №1. საქმე 758, გვ. 521-522.

Giorgi Sosiashvili

Professor,
Gori State Teaching University, Georgia

**UNKNOWN PAGES OF THE LIFE OF CHRISTEPHORE
TSITSKISHVILI – CATHOLICOS-PATRIARCH OF ALL GEORGIA
(ACCORDING TO THE DOCUMENTS FROM THE GORI ARCHIVE)**

Summary

After the establishment of the Bolshevik government in 1921 the Georgian society was in a rather difficult situation. Repressions hit the country, while the Georgian church found itself in an unbearable situation. The government attacked not only the Orthodox Church, but different religious minorities as well. On April 15, 1922 the Georgian Revolutionary Committee passed a decree №22, with 14th and 15th paragraphs saying: “Neither ecclesiastical nor religious community has the right to have the property. They do not have the right to be a legal entity; all the ecclesiastical and religious property in the Georgian Republic is announced to be public”. As we see from the document, the Bolsheviks did not give the Georgian church any rights, and religious societies were deprived of gaining the legal status.

The robbing of churches turned into a hysterical campaign. The Bolsheviks created the so-called “Union of the Atheists” and declared a ruthless fight against the Orthodox religion and ecclesiastical figures. The district government and the revolutionary committees under its guidance discredited church workers and appropriated the church property. The Bolshevik government repressions hit not only the ecclesiastical people of low hierarchy, but also the authorities of the Georgian Orthodox Church. Catholicos-patriarch of all Georgia, Ambrosi (Khelaia) became a victim of the Bolshevik government terror as a result of which the tortured patriarch died on March 29, 1927. The patriarchal throne was occupied by Christephore III, whose enthronement was held in Svetitskhoveli on October 14, 1927. The candidacy of Christephore was acceptable to the government. Vladimer Dekanozov noted about this fact in his letter to the Central Committee of the Communist Party.

According to his information, there was a controversy between the supporters of patriarch Ambrosi and Christophore at the church council, where the patriarch should have been elected. It was to the advantage of Christophore. The supporters of Ambrosi left the council as a sign of protest. As Dekanozov noted, the new Patriarch Christophore sympathized the Bolsheviks and confronted the members of the Menshevik government.

Despite Christophore's loyal attitude towards the existing government, soon the Bolsheviks turned against him. It was proved by the violence committed against the patriarch's family. The leader of the Georgian Church was deprived of the house in Surami. In January, 1930, the patriarch asked the Georgian Central Executive Committee to return him the house and his land plot. He received a positive answer, though the local government, particularly the Surami Executive Committee did not return him his property. The documents in the Gori Archive give a clear picture about the government's attitude towards the patriarch. Christophore repeatedly asked the government to return him his property. At the request of catholicos-patriarch to return his house and land plot, he received a positive answer, though the local representatives of the Bolshevik government acted unofficially, according to the instructions of the Central Government, and neglected the patriarch's pleas. The patriarch of the Georgian Church passed away on January 10, 1932.